

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ СУДОВО-ТОВАРОЗНАВЧИХ ЕКСПЕРТИЗ

Становлення товарознавства пов'язують з розвитком зовнішньоторгівельних зв'язків у XVI столітті. В історії розвитку товарознавства виділяють три більш-менш помітні етапи:

Перший етап — початок зародження, охоплює за часом з XVI ст. до XVIII ст. Цей етап характеризується накопиченням фактів, описом класифікацій, об'єктів, їх властивостей, явищ, подій і називається описовим. Цьому етапу передувало узагальнення великого практичного досвіду по виробництву й торгівлі товарами ремісниками, селянами, купцями, які на практиці методом спостережень, проб і помилок, осягаючи властивості товарів, передавали свої знання наступним поколінням.

З початком обміну товарів виникла необхідність у пізнанні і оцінці властивостей товарів. Щоб товар був еквівалентним, співставлялись його корисні властивості, витрати на їх виробництво. Більш того, ряд товарів (хутро, золото, срібло, боби, какао та ін.), особливо коштовні, які мають тривалий термін зберігання, до появи металевих і паперових грошей виконували функцію еквівалента обмінюваних товарів. Поява грошей не зменшила інтересу до знань про властивості товарів. Мінова вартість товару у грошовому вираженні визначалася для покупця його корисною або споживчою вартістю.

На цьому етапі товарознавство, як галузь знань, мало практичну спрямованість і носило емпіричний характер. В цей період наука ще не диференціювалася на галузі, товарознавство також не існувало як окрема наука. Тому інформація про товари висвітлювалася, в основному, у працях агрономічного характеру.

У середині XVI століття на позширення й поглиблення товарознавчих знань істотно вплинув розвиток природничих наук: фізики, хімії, біології. Поряд з роботами описового характеру з'явилися праці, засновані на випробуваннях, експерименті й аналізі їх результатів. До праць дослідницького характеру слід віднести роботи М. Себіціуса, Ф. Реді.

Другий етап почався з XVIII століття і продовжився до середини XX століття. Цей етап можна назвати товарознавчо-технологічний. На цьому етапі наука спроможна була дати елементарне пояснення приро-

ди, властивостей об'єктів, закономірностей, явищ, а також створювала можливість для прогнозування можливих наслідків явищ і процесів.

У середині XVIII століття почалася диференціація багатьох наук, одним з результатів якої стало формування наукової термінології, яка становить специфічну мову кожної науки, розробка власних методів дослідження (випробувань) або запозичень вже відомих методів з інших галузей знань.

Для наукового розвитку напрямків товарознавства велике значення мали роботи Ж. Бурґаве (1666–1738 рр.), у яких були розроблені основи хімічного аналізу харчових продуктів, а також Ж. Бюффона (1707–1788 рр.) і Є. Жюсьє (1699–1777 рр.), систематичні дослідження яких у галузі біології стали основою розробки наукової класифікації товарів.

У цей період з'являються перші самостійні роботи з технології торгівлі й товарознавства. Так, у 1575 р. вперше у Росії вийшла “Торговая книга. Книжка описательная, как молодым людям торг вести и знати всему цену и отчасти в ней писаны всяких земель товары различные, их же привозят на Русь немцы и иных земель люди торговые”. У книзі невідомими авторами дана детальна для того часу характеристика ряду товарів, у тому числі й експортно-імпортних (меду, воску, зерна, пеньки, жирів, хутр і т.п.). Особливостями товарознавчої інформації, що повідомлялася в “Торговельній книзі” й інших джерелах, є її описовий характер і відсутність систематизації.

Важливою подією у розвитку товарознавства стала публікація в 1756 р. книги І.Г. Людовіци “Основи повної торговельної системи”. У ній вперше були викладені основи товарознавства як галузі наукових знань. Книга одержала широке визнання у сучасників. Про це свідчить і той факт, що її друге видання було переведено на російську мову й вийшло у світ в 1789 р. за назвою “Начертание полной купеческой системы крупно с начальными основаниями торговой науки с приобретением краткой истории о торговле” (частини 1 та 2). Сам факт перекладу на російську мову й видання книги І.Г. Людовіци говорить про те, що до кінця XVIII століття у Росії склався клас купців, яким потребувались товарознавчі знання.

У XVIII–XIX ст. товарознавство запозичує відомості із суміжних наук: хімії, фізики, біології, агрономії, які в цей період починають інтенсивно розвиватися. Елементи товарознавчих досліджень можна знайти в працях М.В. Ломоносова, що працював в створеній ним науково-дослідній хімічній лабораторії при Російській академії наук.

Великий внесок у розвиток товарознавства внесли роботи Ф.В. Зуєва, А.Т. Болотова, Н.Я. Озерецьковського, І.Я. Бінд-Гейма, Б.А. Загельмана, М.Г. Левковича та ін. Завдяки цим роботам з'являються хімічні методи товарознавчої оцінки, а також способи переробки й зберігання деяких споживчих товарів. У зв'язку із цим необхідно згадати також роботи Д.І. Менделєєва про способи рафінації етилового спирту та оптимальне співвідношення спирту і води в горілці, роботи В. Левшина про способи обробки та зберігання рослинних масел і Л. Пастера, який встановив причини псування харчових продуктів внаслідок ферментативних процесів та ін.

Одночасно з'являється значна кількість публікацій товарознавчого характеру, причому багато — на сторінках журналу “Праці Вільного економічного суспільства”, що видавався з 1765 по 1915 р., де були опубліковані роботи з вивчення складу та властивостей багатьох харчових продуктів (молока, жиру, м'яса, зерна та ін.).

Робота із систематизації, аналізу й обговорення товарознавчих знань велась також в інших наукових інституціях Росії, причому їхнє число з роками безупинно зростало, що свідчило про ріст популярності товарознавства як науки та практичної значимості товарознавчих знань.

Третій етап починається з середини ХХ століття і продовжується по теперішній час. У 1930-ті роки відбувається диференціація товарознавчих знань із виділенням загальних і окремих розділів по групах споживчих товарів. Товарознавство харчових продуктів і товарознавство промислових товарів стають двома самостійними навчальними дисциплінами, новий етап у розвитку товарознавства можливо назвати — “товарознавчо-формуючий”.

В 1933 р. вийшла книга М.С. Бродського й Г.Р. Корєка “Основи товарознавства”, у якій була започаткована спроба використати знання суміжних з товарознавством дисциплін для створення теоретичних основ товарознавства харчових продуктів. Ця книга вплинула на подальший розвиток товарознавства.

Традиції основоположників товарознавства були продовжені Я.Я. Нікітінским, С.А. Ерміловим, Н.І. Козіним, А.А. Колісником та ін., у наукових працях і підручниках яких одержало подальший розвиток товарознавство харчових продуктів.

У розвиток товарознавства непродовольчих товарів великий внесок внесли М.А. Архангельський, А.І. Андрусевич, М.С. Алексєєв, М.В. Булгаков та ін. Під їх керівництвом були проведені великі науково-дослідні роботи в області товарознавства харчових продуктів і промислових

товарів, що дозволило значно розширити банк даних про споживчі властивості товарів і про методи їхніх досліджень. У результаті цього істотно поповнилася навчальна інформація, підсилювалося теоретичне обґрунтування товарознавства. Підручники по товарознавству багаторазово видавалися зі змінами й доповненнями.

Наприкінці 1950-х — початку 1960-х років виходять окремими книгами підручники з різних розділів товарознавства.

Одночасно з навчальною літературою в СРСР видавалося багато довідкової й науково-практичної товарознавчої літератури, що склало значний внесок у розвиток наукового товарознавства. Випускалися різні довідники, посібники, словники.

В останнє десятиліття, у зв'язку з приходом у товарознавчу науку вчених-технологів, виникли нові напрямки наукових досліджень в галузі моделювання розробки збагачених харчових продуктів лікувально-профілактичного призначення.

Проблемам становлення та розвитку судово-товарознавчої експертизи приділяється увага в роботах Л.І. Георгіва, А.Р. Шляхова, Г.В. Дашкова, Л.А. Сергєєва, К.А. Букалова, С.С. Толмачової, В.К. Степуненкової.

Криміналістичним питанням судово-товарознавчої експертизи присвячене дисертаційне дослідження К.А. Букалова, І.А. Петрової.

Окремі повідомлення з різних питань судово-товарознавчої експертизи ми знаходимо в працях А.І. Вінберга, А.А. Селіванова, Н.І. Альхамова, С.А. Білкової, С.П. Морозова, Т.М. Артюх.

Відзначаючи важливість згаданих праць, слід визнати, що “історична” рухливість науки, накопичення об'ємного емпіричного матеріалу, постійне ускладнення вимог судово-слідчої практики вимагають усвідомлення суті даної експертної галузі на новому етапі у формі комплексного монографічного дослідження всіх систем судово-товарознавчої експертизи.

Значний внесок у розвиток товарознавства і експертизи товарів вкладено науковими працями таких вчених, як М.А. Ніколаєва, Л.П. Морозов, С.А. Білкова, С.С. Толмачева, Н.М. Четкіна, Т.І. Пугіліна, В.В. Горбуньова, Т.М. Артюх, І.П. Чепурна, М.Д. Федоренко, Е.В. Жиряєва, О.В. Павленко, О.О. Желавська, Л.В. Герашенко, О.О. Майстеренко, В.О. Сорокіна, А.І. Лозовий.